

Het ongeluk met een V2-raket, 27 oktober 1944

Op vrijdag 27 oktober 1944 mislukte de lancering van een Duitse V2-raket vanuit het Rijswijkse Bos. De raket stortte neer nabij het twee kilometer verderop liggende jongensinternaat van de Kruisvaarders van Sint Jan. Het ongeluk kostte zeker dertien, waarschijnlijk veertien mensen het leven. Daarnaast raakten ongeveer vijftig mensen gewond en kwam ook vee om het leven. De gebouwen van het internaat liepen grote schade op.

Dit document geeft gebeurtenissen rond het ongeluk en achtergronden ervan weer. De precieze locatie van de inslag van de raket is vastgesteld. Hier heeft zich een natuurlijk monument gevormd, dat gemarkeerd en toegankelijk gemaakt zal worden. Het monument zal dan ook het droeve lot benadrukken van burgerslachtoffers door oorlogshandelingen, die in Rijswijk in bijna 80 jaar van vrijheid niet meer zijn gevallen maar wel dagelijks vallen op vele plaatsen in de wereld.

Kruisvaarders van Sint Jan

Het Gezelschap van de Kruisvaarders van Sint Jan is een gemeenschap die in 1922 werd opgericht door Jacques van Ginneken, een Jezuïtische priester en hoogleraar Taal- en Letterkunde aan de Radboud Universiteit in Nijmegen¹. Een internaat van de Kruisvaarders is een leefgemeenschap voor jongeren op christelijke basis, die praktisch zelfvoorzienend is als boerderij met tuinbouw en ondersteunende faciliteiten². Het wordt getypeerd als een lekgemeenschap, hetgeen betekent dat de broeders niet kerkelijk gewijd waren. Wel is er sprake van nauwe banden met de katholieke kerk en het bisdom. De broeders waren vrijgesteld van militaire dienst³.

In 1922 werden in Rijswijk zowel het meisjesinternaat Vrouwen van Bethanië als het jongensinternaat Peter Kaniskaerels opgericht en gevestigd in Overvoorde¹. Maar het werd niet zo'n goed idee gevonden dat een meisjes- en jongensinstituut zo dicht bij elkaar gelegen waren. Het jongensinternaat verhuisde daarom in 1925 naar Nieuwvoorde, aan de andere kant van de huidige Prinses Beatrixlaan. De onderstaande foto³, genomen vanuit het zuiden, toont het complex in Nieuwvoorde rond 1935. Het huis kreeg de naam *Ora et labora* (Bid en werk). De verblijven waren gebouwd rond een vierkante binnentuin. Delen van het gebouw aan de zuidoostkant van de tuin bestaan nu nog. In de gebouwen buiten de bebouwing rond de tuin waren waarschijnlijk de werkplaatsen gevestigd, een drukkerij, een radioverkoopafdeling, een kleermakerij en een smederij³. Rond de gebouwen zijn kassen, tuinbouwgrond en weilanden te zien. De V2-raket is ingeslagen in het weiland rechtsonder op de foto.

Moederhuis en internaat van de Kruisvaarders van St Jan

KLM Foto-Copyright

De bovenstaande foto's³⁾ geven een indruk van het leven in het internaat. De jongens leven er vrij afgezonderd. Omdat alle voorzieningen aanwezig zijn in het internaat was de belangrijkste externe activiteit naar school gaan in Den Haag. Daarnaast voetballen sommige jongens bij WZ (Wilskracht Doet Zegevieren)³⁾, een Rooms-Katholieke voetbalvereniging die werd opgericht in 1931⁴⁾. Onder de titel "Jongensstad te Rijswijk" verscheen in het blad Katholieke Illustratie op 15 juni 1939 een artikel over het internaat³⁾, zie Appendix A.

In oktober 1944 wonen ongeveer 140 mensen in het instituut, meer dan 100 jongens en een aantal broeders³⁾⁵⁾⁶⁾. Ondanks het soms strenge regime en de afzondering leiden jongens er veelal een goed leven⁷⁾. Zij zijn ingedeeld volgens refters (eetzalen) en slapen met enkele tientallen in slaapzalen, waardoor er wel een gebrek aan privacy is. De religieuze regels en verplichtingen

worden strikt gevolgd; bij onvoldoende opvolging worden er wel lijfstraffen toegepast⁸⁾. Tijdens de bezetting zijn er ook enkele jongens van buiten het internaat ondergedoken om de *Arbeitseinsatz* te ontlopen⁸⁾.

V2-raketten

Zoals veel oorlogen heeft ook de Tweede Wereldoorlog geleid tot versnelde ontwikkeling van technologie. Duitsland had in het begin van de oorlog de beschikking over de V1 (*Vergeltungswaffe 1*)⁹⁾. Dit was een onbemand straalvliegtuig met een explosieve lading en werd ook wel een vliegende bom genoemd.

Tijdens de oorlog ontwikkelden de Duitsers de V2, een 14 m hoge raket met een explosieve lading van 1000 kg¹⁰⁾. De raket werd op afstand geleid en bereikte een snelheid van 3600 km/uur en een hoogte van 90 km. Het bereik was aanvankelijk rond 350 km, voor de laatste versies 450 km. De twee steden waarop de meeste raketten zijn afgevuurd, Antwerpen en Londen, liggen hemelsbreed op respectievelijk 92 km en 312 km van Rijswijk¹¹⁾. De grote man achter de ontwikkeling van de Duitse rakettechnologie was Wernher von Braun, die na de oorlog een belangrijke rol speelde in de rakettechnologie van de Verenigde Staten.

Ruim 6000 V2's werden gebouwd in het concentratiekamp Mittelbau-Dora om midden-Duitsland¹²⁾ door gevangenen en dwangarbeiders, onder erbarmelijke omstandigheden. Vanaf 1943 werden vaste lanceerbases gebouwd in Frankrijk, maar deze werden in een vroeg stadium door de geallieerden ontdekt en uitgeschakeld. De Duitsers gingen daarop over op mobiele lanceerinstallaties, die elk bestonden uit ongeveer dertig voertuigen.

Op 8 september 1944 werd de eerste V2 vanuit Wassenaar afgevuurd op Londen. In de periode september 1944 tot maart 1945 werden vanaf verschillende plekken bijna 3200 van de ruim 6000 geproduceerde V2's afgevuurd. De zwaarst getroffen stad was Antwerpen, dat op 4 september 1944 door de geallieerden bevrijd was. De haven van Antwerpen was van groot belang voor de geallieerden en was daarom doelwit van de Duitse aanvallen, maar de onnauwkeurigheid van het wapen veroorzaakte veel burgerslachtoffers. Antwerpen werd geraakt door 1664 V2's, op Londen vielen 1358 V2's¹⁰⁾. De dodelijkste aanslag vond plaats op 16 december 1944. In de Cinema Rex in Antwerpen vielen 567 doden door een inslag van een V2 die was afgevuurd in Hellendoorn¹⁰⁾.

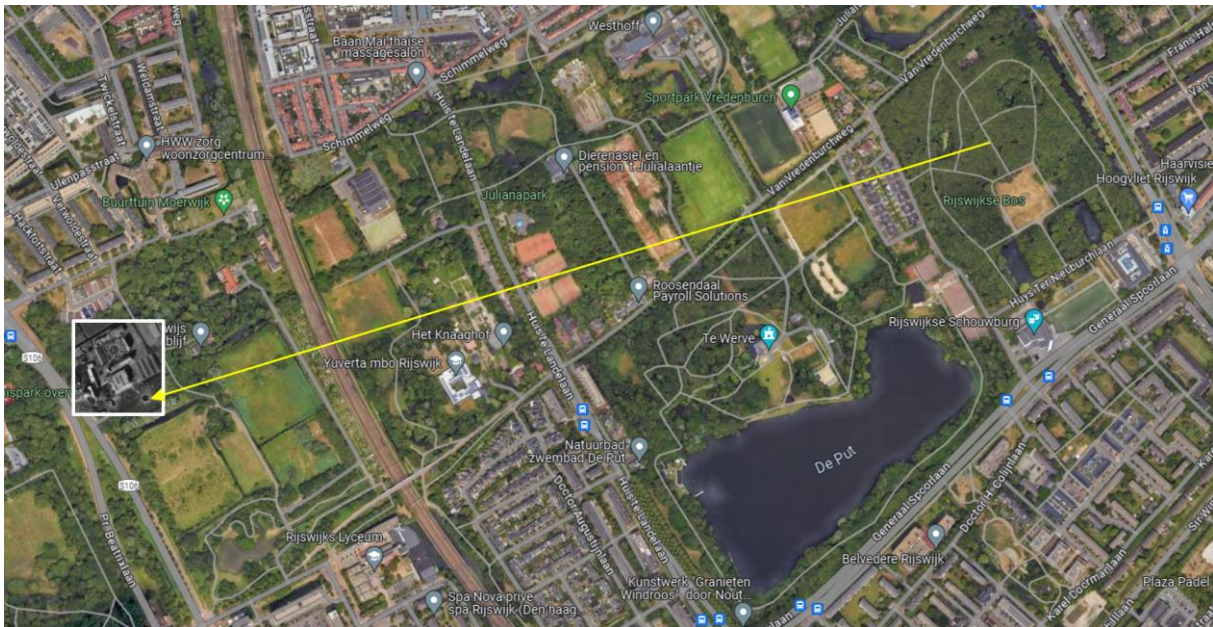
Het systeem van de V2 werkte verre van perfect. Door de urgentie van inzet in de oorlog was er niet genoeg tijd besteed aan het testen van de installaties, die daardoor een bedreiging vormden voor hun directe omgeving. Ook mislukten lanceringen van raketten die door dwangarbeiders in Mittelbau-Dora waren gesaboteerd¹²⁾. Mislukte lanceringen hebben in Den Haag en omgeving zeker twaalf inslagen veroorzaakt en tenminste 66 doden¹³⁾.

Het Rijswijkse Bos, de voormalige tuin en oprijlaan van Huis ter Nieuburg, was geschikt voor de mobiele lanceerinstallaties omdat de ondergrond stevig was en de bomen de installatie aan het oog van overvliegende geallieerde vliegtuigen onttrok. De hoogte van een V2, 14 m, was ongeveer

gelijk aan de hoogte van de bomen die nu in het Rijswijkse Bos staan^a. De locatie lag toen buiten de bebouwde kom van Rijswijk. Volgens de plaquette in het Rijswijkse Bos was de fatale lancering van 27 oktober 1944 de negende van de twaalf vanuit het Rijswijkse Bos. Het is wrang dat nooit vastgesteld zal kunnen worden wat de gevolgen van het defect in de Rijswijkse V2 zijn geweest voor het beoogde doel in Antwerpen of Londen.

Vrijdag 27 oktober 1944

Vrijdag 27 oktober 1944 verloopt aanvankelijk normaal. De mensen in het internaat zijn binnen, in de kassen of in de tuin aan het werk. Tegen vier uur 's middags wordt een V2 gelanceerd in het Rijswijkse Bos. De Kruisvaarders zijn wel gewend aan de V2's, ze hebben er meerderen zien overkomen in de voorgaande dagen⁸⁾, in de richting van hun doel, vaak Antwerpen of Londen. Maar op 27 oktober raakt de raket niet op hoogte en niet op koers. Het wordt duidelijk dat er iets mis is met deze raket. Kort na de lancering stort hij neer in een weiland bij het internaat, hetgeen een hevige ontploffing veroorzaakt waarmee een krater met een diameter van 16 m geslagen wordt.

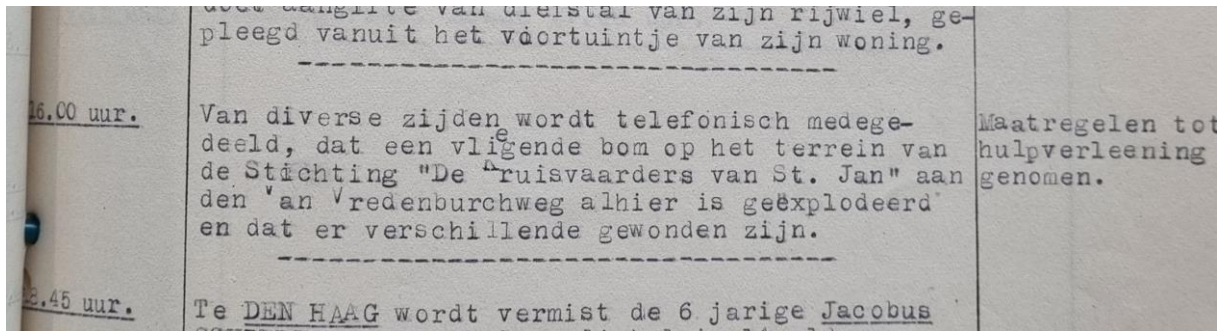

De inslag, minder dan 100 m van de gebouwen van het internaat, is dermate krachtig dat terstond twaalf mensen om het leven komen en tientallen gewond raken. Ook varkens en koeien worden gedood. De gebouwen worden ernstig beschadigd, maar niet volledig verwoest. Een rapportage van de Luchtbeschermingsdienst 's Gravenhage na een bezoek aan de locatie in de late middag van 27 oktober 1944¹⁴⁾ vermeldt: "... bleven de gebouwen, behalve glasschade, voor ernstige schade gespaard.". De Technische Noodhulp Den Haag komt tot dezelfde conclusie¹⁵⁾: "De uiterst licht, grotendeels uit hout opgetrokken gebouwtjes hadden zeer zware glasschade, houtversplintering en afschilfering van licht stucwerk, waren niet ingestort en allen toegankelijk.". Ook de kassen lopen aanzienlijke schade op.

Er is schade in een groot gebied rond het internaat. In de nabijgelegen kwekerij van Bous de Jong springen de ruiten van de kassen. In Den Haag sneuvelen honderden ruiten⁷⁾ en er is zelfs schade

^a Maar de huidige bomen stonden er in 1944 niet. In de Hongerwinter werden alle bomen in het Rijswijkse bos gekapt en gebruikt als brandstof.

in de oude stadskern van Rijswijk: een grote etalageruit in de Willemstraat sneuvelt²⁾. De klap is dus in heel Rijswijk te horen en te voelen geweest en meerdere mensen bellen direct de gemeentepolitie Rijswijk, die al om 4 uur rapporteert over het ongeluk naar aanleiding van ontvangen telefoontjes en maatregelen tot hulpverlening neemt¹⁶⁾.

De broers Piet, Bertus en Lowie Teunissen, die in 1942 wees geworden zijn⁷⁾, wonen in oktober 1944 in het internaat. Bertus, veertien jaar oud, is die middag naar Oud-Rijswijk gegaan om potloden en figuurzaagjes te kopen, ondanks het gure weer⁷⁾. Hij en zijn broer Piet vertellen het verhaal¹³⁾.

"Zij hebben de V2-raket om 15.53 uur (zo'n gebeurtenis vergeet je nooit meer) zien opstijgen vanaf het Rijswijkse Bos op de voormalige oprijlaan van het Huis ter Nieuburg. Piet zag dat het niet goed ging aan de brede vlam van de raket in plaats van de smal toelopende vlam. Dat laatste is goed te zien bij de huidige raketlanceringen. De raket stortte vanaf circa één kilometer hoogte neer vlak bij de schuur van de Kruisvaarders. Zij renden snel de schuur in, maar dat was geen garantie voor lijfsbehoud, omdat een van de jongens door een bombscherf werd getroffen van achter de zaagmachine. Lanceringen vonden vanaf 23 oktober 1944 bij de Naald plaats, die herinnert aan het Huis ter Nieuburg en de Vrede van Rijswijk van 1697 (Duitsers hadden iets met vrede). Merkwaardig is ook het overdag lanceren van de V2's. Dat de laatste lancering [in Rijswijk] reeds op 27 oktober 1944 plaats vond had te maken met de Duitse bemanning van de bunker van Overvoorde. Daarin was veel wapentuig opgeslagen en bovendien was er het hoofdkwartier ingericht van het Commando van de *Luftwaffe*. Als die bunker zou zijn geraakt, dan was minstens heel Rijswijk de lucht ingevlogen. Dat was te gevaarlijk voor de Duitsers."

De elfjarige jongen Bob Schoemakers, die eerder zijn pols gebroken had, is in de ziekenzaal en geeft in 2004⁸⁾ de inslag als volgt weer.

"Je kon deze V2 goed zien, want hij vloog lager dan anders en maakte zulke rare geluiden, wel oorverdovend, maar daarnaast sputterde de achterkant zo raar, door het raam zagen wij ineens dat de V2 zich omdraaide. ... Juist op dat moment ging de V2 richting de kant van onze refters op, waar wij ons normaal hadden moeten bevinden, en op het laatste moment dook hij omlaag de koeienweide in."

In het internaat is de consternatie zeer groot. De vijftienjarige Jan Zandvoort, die zich ook in de ziekenzaal bevindt, vertelt²⁾

"... toen ineens de muren omver werden geblazen en het ineens allemaal stof en puin was. Het vreemde is dat ik niets gehoord heb. In de ziekenzaal naast mij was een broeder

door een scherp onthoofd. ... Het was koud en het regende en iedereen liep door elkaar heen te schreeuwen.”.

De achttienjarige Rinus Feijen heeft de klap wel gehoord²⁾.

“Nou, toen kwam-ie naar beneden. Dat was een enorme knal. Na de inslag was het ineens heel erg stil. ... Het eerste wat ik zag was pater Dürkens, die ... glasscherven op zijn hoofd had en helemaal wit was van de kalk. Ik rende langs hem heen naar het paviljoen van mijn broertje. Om de hoek lag broeder Van der Meij, een fijne kerel was dat. Zo te zien mankeerde hij niets, hij was helemaal gaaf, maar toch was hij dood, ik denk door de luchtdruk. Het hoofdgebouw lag helemaal in elkaar.”

Rinus Feijen vindt zijn achtjarige broertje Chris.

“Helemaal in mijn eentje heb ik die brokstukken, waaronder Chris bedolven was, van hem afgehaald. Hoe ik het klaargespeeld heb weet ik niet, maar uiteindelijk had ik hem in mijn handen. Het was één en al bloed. Omdat er niemand in de buurt was heb ik enige tijd doelloos met hem rondgelopen. Iedereen was in paniek en ik wist niet wat ik met hem doen moest. Op een gegeven moment ben ik met hem naar de slaapzaal gegaan. Daar heb ik hem gewassen, maar volgens mij was hij dood. Toen kwamen de Duitsers. Die zorgden voor nog meer paniek door te roepen dat er nog meer ontploffingen konden volgen. Ik moest daar weg en ben toen met Chris in de richting van de laan gelopen. Daar stond boer Buitelaar met een platte wagen, waar nog meer gewonden op lagen. We hebben Chris daar ook bij gelegd en toen hebben ze hem naar Antoniushove gebracht. Dat was het laatste wat ik toen van hem zag. Pas later hoorde ik dat hij nog leefde.”

De Duitsers die naar de plek van het ongeluk komen zijn niet erg behulpzaam. Zij lijken vooral geïnteresseerd in de producten van de tuin en in het vlees van omgekomen dieren.

Op de avond van 27 oktober regent het en zijn er nauwelijks begaanbare ruimtes in *Ora et labora* vanwege de schade aan de gebouwen. De bewoners worden ondergebracht bij gastgezinnen, familie en vrienden in het Westland en in Den Haag⁸⁾.

De locatie

De krater die de inslag van de V2 heeft veroorzaakt in een weiland van de Kruisvaarders van Sint Jan is te zien op een luchtfoto die de *Royal Air Force* maakte op 26 februari 1945. Aan de schaduwen van de gebouwen is te zien dat deze, zoals eerder vermeld, niet totaal verwoest zijn.

De scherpe weergave van de inslag maakt het mogelijk om de locatie van de krater in het huidige Kruisvaarderspark vast te stellen. Dit is als volgt gedaan.

Op de volledige RAF-luchtfoto is de spoorlijn, aangegeven met een blauwe lijn in de onderstaande foto, goed zichtbaar. De huidige brug over het spoor in het fietspad van de Van Vredenburgweg (de gele lijn) ligt iets ten noorden van de spoorovergang in de Van Vredenburgweg in 1945. Twee nog bestaande gebouwen naast de spoorlijn en de vijver bij de bunker in Overvoorde zijn zichtbaar, zie de gele kaders. Dit maakt het mogelijk om de foto te vergelijken met het huidige Rijswijk, te zien op Google Maps. De rode rechthoek geeft de locatie van het hoofdgebouw van de Kruisvaarders van Sint Jan, in het noorden van het huidige Kruisvaarderspark. De rode cirkel geeft de positie van de krater.

De V2 slaat minder dan 100 m ten zuidoosten van het hoofgebouw *Ora et labora* in en veroorzaakt een krater met een diameter van ongeveer 16 m en een diepte van 16 m⁶⁾. Hieronder is een vergroting te zien van het stuk land waar de inslag plaatsvond, zoals dat nu te zien is op Google Maps. Binnen de witte rechthoek is de begroeiing afwijkend in een cirkel met een diameter van ongeveer 16 m, veroorzaakt door het puin van het hoofgebouw dat in de krater werd gestort²⁾. De locatie van deze cirkel komt binnen de onnauwkeurigheid (een paar meter) overeen met de locatie van de krater op de luchtfoto.

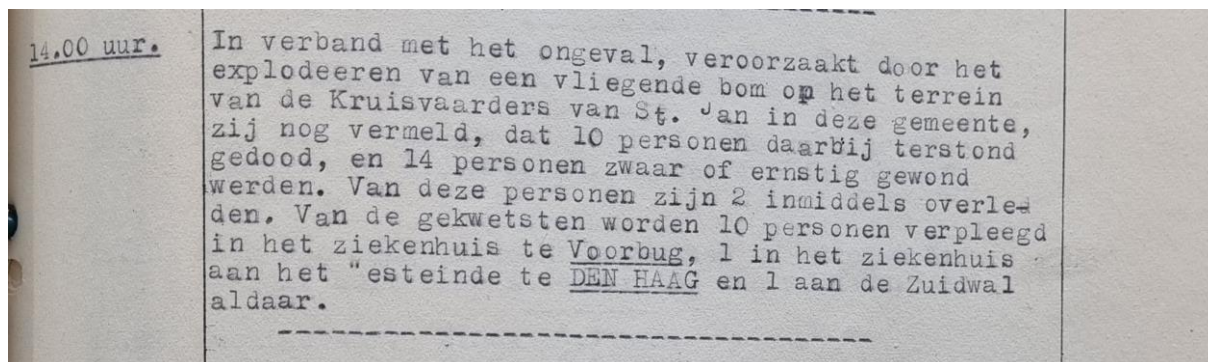

Mysterieus monumentje

Op de bovenstaande foto is een rij bomen te zien die daar in 1945 nog niet stonden, zie de RAF-luchtfoto. Deze wilgen zijn rond 1970 geplant¹⁷⁾. In een van de stammen is een monumentje uitgesneden, zie de inzet van de bovenstaande foto. Dit monument bevindt zich aan de rand van de krater, maar zijn oorsprong en achtergrond zijn onduidelijk. Er is geen enkele documentatie over te vinden. Gezien de afmetingen van de stam en de staat van het hout lijkt het redelijk recent te zijn gemaakt. Hoewel het mogelijk is dat, ook recent, nabestaanden van Kruisvaarders dit hebben gemaakt in herinnering aan 27 oktober 1944 is dit niet met zekerheid vast te stellen. Het is wel duidelijk dat iemand in Rijswijk deze plaats nadrukkelijk heeft willen markeren, waarschijnlijk naar aanleiding van een ingrijpende gebeurtenis.

De slachtoffers

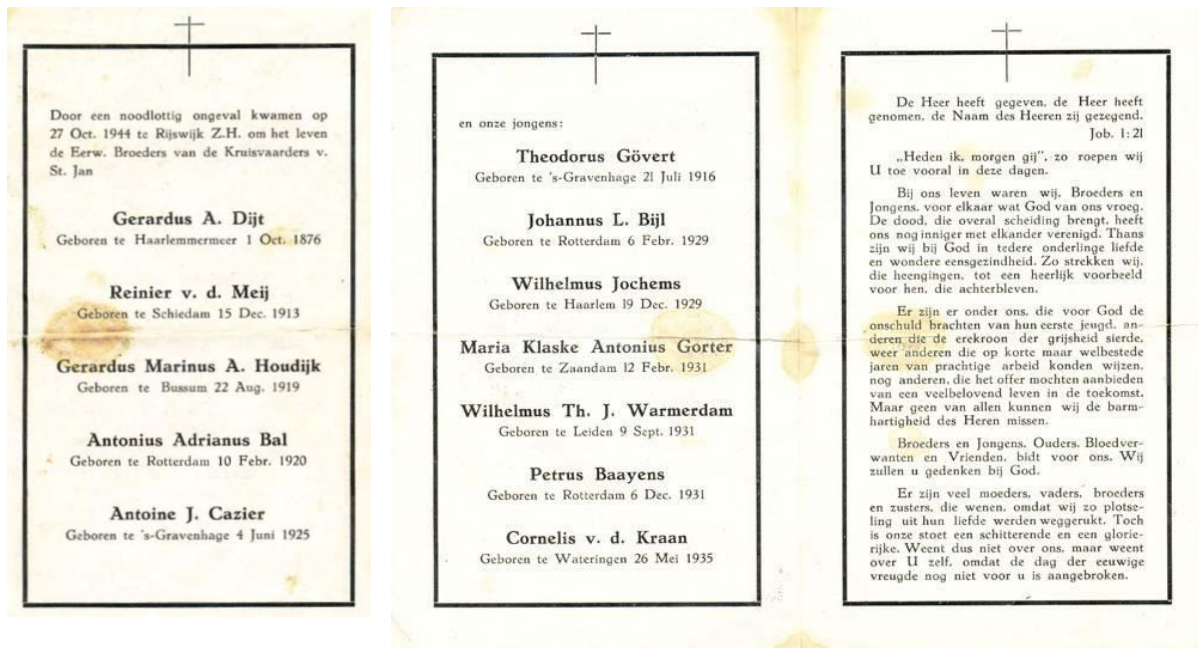
Tien personen worden direct gedood en twee overlijden kort erna, zoals de politie in Rijswijk op 28 oktober vermeldt in de dagraportage. Veel gewonden -in totaal ongeveer vijftig¹⁸⁾- worden, vaak met geïmproviseerde middelen van vervoer, naar het ziekenhuis Antoniushove in Voorburg gebracht.

Volgens de aangiften van overlijden¹⁹⁾ en in overeenstemming met het politierapport van 28 oktober¹⁶⁾ sterven tien van hen binnen een uur en twee binnen een dag na het ongeluk. De jongste jongen is negen jaar oud. Willem Warmerdam en Anton Cazier zijn in Voorburg overleden en zijn dus waarschijnlijk gewond naar het ziekenhuis Antoniushove gebracht.

voornamen	achternaam	geboorteplaats	geboortedatum	beroep	datum overlijden	tijdstip overlijden
Petrus Hubertus Marie	Baaijens	Rotterdam	6-12-1931		27-10-1944	16 uur
Anthonius Adrianus	Bal	Rotterdam	10-2-1920	lekenapostel	27-10-1944	16 uur
Johannes Ludovicus	Bijl	Rotterdam	6-2-1929	timmermans-knecht	27-10-1944	16 uur
Antoine Joseph	Cazier	Den Haag	4-6-1925	meubelmaker	28-10-1944	9:30 uur
Gerardus Andreas	Dijt	Haarlemmermeer	1-10-1876	lekenapostel	27-10-1944	16 uur
Maria Klaske Antonius	Gorter	Zaandam	12-2-1931		27-10-1944	16 uur
Theodorus	Gövert	Den Haag	21-7-1916	kleermaker	27-10-1944	16 uur
Gerardus Marinus Anthonius	Houdijk	Bussum	22-8-1919	lekenapostel	27-10-1944	16 uur
Wim	Jochemsz	Amsterdam	19-12-1929		27-10-1944	16 uur
Cornelis Johannes	van der Kraan	Wateringen	26-5-1935		27-10-1944	16:45 uur
Reinier	van der Meij	Schiedam	15-12-1913	lekenapostel	27-10-1944	16 uur
Johannes Bartholomeus	Schouw	Monster	12-8-1897	tuindersknecht	20-3-1945	23 uur
Willem	Warmerdam	Leiden	9-9-1931		27-10-1944	21:30 uur

De Kruisvaarders van Sint Jan berichten over de dood van vijf broeders en zeven jongens van het internaat³⁾.

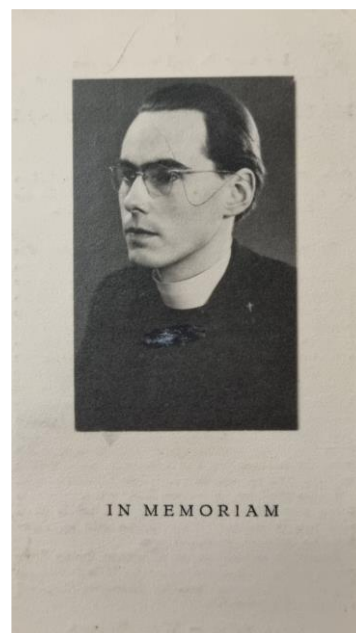

Naast deze twaalf doden, die allen in het internaat woonden, overlijdt de tuindersknecht Johannes B. Schouw in maart 1945 aan zijn verwondingen⁷⁾. Hij overlijdt in Voorburg, mogelijk als patiënt van Antoniushove.

Er zijn weinig foto's van de slachtoffers. In het Archief Erfgoed Nederlands Kloosterleven³⁾ zijn portretfoto's van de broeders Bal en Houdijk. Wrang detail: broeder Houdijk dacht aanvankelijk met Bertus Teunissen naar Oud-Rijswijk te gaan, maar vond het weer te slecht⁷⁾.

Anton Bal³⁾

Gerard Houdijk³⁾

De foto van broeder Bal bevindt zich in een fotoalbum in het Archief Erfgoed Nederlands Kloosterleven³⁾, op een pagina die herinnert aan het ongeluk. Op dezelfde en volgende pagina's van het album staan de onderstaande foto's, zonder vermelding van namen.

In de (illegale) pers verschijnen in de dagen na het ongeluk berichten over het ongeluk en de slachtoffers²⁰⁾, met de nodige onnauwkeurigheden, veroorzaakt door de moeilijke nieuwsgaring onder de Duitse censuur. Het *Algemeen Handelsblad* van 31 oktober meldt dat twaalf jongens en een broeder zijn omgekomen. *Vrij Nederland* bericht op 1 november dat er dertig doden zijn gevallen.

In recentere publicaties wordt het aantal van dertien dodelijke slachtoffers genoemd in *Om nooit te vergeten*²⁾, evenals in het online V2-platform¹³⁾ en Groot Rijswijk in 2001²¹⁾. Verschillende bronnen vermelden echter dat veertien mensen om het leven komen door het ongeluk¹⁾⁶⁾²²⁾. Een ogenschijnlijk betrouwbare bron voor het aantal van veertien doden is een brief¹⁸⁾ van de Algemeen Overste van de Kruisvaarders aan minister Kolfschoten van Justitie, gedateerd 5 januari 1946. Onderzoek heeft nog geen concrete informatie over het veertiende dodelijke slachtoffer opgeleverd.

van onze pap...
Totdat ook voor ons de dag aanbrak waarop wy onzen tol be-
talen moesten. Op de laten namiddag van den 27en October 1944 werd
onze Stichting te Ryswyk getroffen door een "mislukte" V2-bom. Het
kostte ons 14 dooden en ruim 50 gewonden: 5 broeders, 7 jongens en
2 man personeel verloren daarby het leven, terwyl de gebouwen radi-
caal vernield werden, zóó, dat zy by nader onderzoek als onherstel-
baar werden bevonden. Hier werd wat in byna 25 jaar met onnoemelyk
veel zorgen en moeilykheden tot stand was gebracht, in één oog-
blik en voor goed, vernield.
Drie weken hebben onze jongens en broeders omgezworven doo

De omgekomen jongens en broeders worden onder zeer grote belangstelling begraven op 31 oktober 1944 vanuit de H. Bonifatiuskerk in Rijswijk. Voor ieder van de twaalf slachtoffers is er een grote krans. In de kerk zong het koor een Requiem van de priester en componist Lorenzo Perosi⁶⁾. De namen van de vijf omgekomen broeders staan vermeld op het grafmonument op de R.K. begraafplaats achter de kerk. Enkele jongens zijn in andere gemeentes herbegraven.

De kist van Reinier van der Meij³⁾

De kist van Toontje Gorter⁷⁾

De kist van Johannes Bijl³⁾

† Op 27 Oct. 1944 kwamen door een droevig ongeval om het leven, nog voorzien van het H. Olicsel de Eerw. Broeders van het Gezelschap der Kruisvaarders van St. Jan te Rijswijk Z.H.

Gerarus A. DIJT Geb. 1 Oct. 1876 te Haarlemmermeer. Reinier v. d. MEIJ Geb. 15 Dec. 1913 te Schiedam. Gerardus M. A. HOUDIJK Geb. 22 Aug. 1919 te Bussum. Antonius A. BAL Geb. 10 Febr. 1920 te Rotterdam. Antoine J. CAZIER Geb. 4 Juni 1925 te 's Gravenhage.

en onze Jongens

Theodorus GÖVERT Geb. 21 Juli 1916 te 's Gravenhage. Johannes L. BIJL Geb. 6 Febr. 1929 te Rotterdam. Wilhelmus Jochems Geb. 19 Dec. 1929 te Haarlem. M. K. Antonius GORTER Geb. 12 Febr. 1931 te Zaandam. Wilhelmus Th. J. WARMERDAM Geb. 9 Sept. 1931 te Leiden. Petrus BAAIJENS Geb. 6 Dec. 1931 te Rotterdam. Cornelis v. d. KRAAN Geb. 26 Mei 1935 te Wateringen.

waarvan de begrafenis heeft plaats gehad op 31 Oct. 1944 op het Parochie Kerkhof te Rijswijk Z.H.

Wij bevelen de Zielen van deze overledenen bijzonder aan in de H.H. Missen der Priesters en de gebeden der geloovigen.

Namens het Gezelschap der Kruisvaarders van St. Jan:
J. P. Essen, Algem. Overste
A. M. C. J. Philips, Overste
C. J. M. v. d. Corput Directeur

Het bestuur van de Kruisvaarders plaatst op 17 november 1944 een familiebericht in *De Tijd*, uitgebracht door de *Vereenigde Katholieke Pers*³⁾.

Geallieerde bombardementen

De V2's richten veel schade aan in steden en havens die belangrijke logistieke schakels zijn voor de geallieerden, met name Antwerpen en Londen. Daarom proberen de geallieerden om de lanceerinstallaties met bombardementen uit te schakelen. Doordat de installaties vaak verdekt waren opgesteld, zoals in het Rijswijkse Bos, en door de onnauwkeurigheid van de bombardementen vallen hierbij ook veel burgerslachtoffers. Het bombardement met de meest tragische afloop in de omgeving van Den Haag is het bombardement op Bezuidenhout op 3 maart 1945, bedoeld om een V2-installatie in het Haagse Bos uit te schakelen²³⁾. Meer dan 3500 gebouwen worden vernield en meer dan 500 mensen komen om het leven.

Ook Rijswijk is doelwit van geallieerde bombardementen, met dodelijke slachtoffers op maandag 11 december 1944. De V2-installatie is dan al verwijderd uit het Rijswijkse Bos, maar dat is bij de geallieerden nog niet bekend. Drie bommen komen om half 3 's middags neer in de buurt van Van Vredenburgweg 100, ter hoogte van Te Werve. Er vallen vier dodelijke slachtoffers¹⁶⁾¹⁹⁾:

Johannes Jacobus Cruijff, 21 jaar, ongehuwd, zonder beroep

Antoon van Spronsen, 29 jaar, ongehuwd, tuinder

Johannes Drenth, 70 jaar, gehuwd, zonder beroep

Bertus van Stokhem, 11 jaar

De Kruisvaarders na het ongeluk

De gebouwen van het internaat zijn niet meer bewoonbaar en in de weken na 27 oktober 1944 blijkt terugkeer niet mogelijk. Op 6 november krijgen de Kruisvaarders toestemming om in te trekken in het buiten Zuidhoorn, ten oosten van de Hoornbrug. Dit gebouw is dan eigendom van het Leger des Heils, maar gevorderd door de Duitsers voor de *Hitlerjugend*⁶⁾. In november 1944 staat het gebouw leeg, omdat de *Hitlerjugend* op Dolle Dinsdag plotseling is vertrokken. Op 12 november trekken de Kruisvaarders erin.

Zuidhoorn is echter te klein voor alle Kruisvaarders, zodat elders ook verblijfplaatsen geïmproviseerd worden en sommige jongens moeten worden teruggestuurd naar hun ouders. Ongeveer twintig van de grotere jongens en enkele broeders nemen weer intrek in *Ora et labora* voor herstelwerk. Gezien hun leeftijd lopen zij gevaar tijdens razzia's voor de *Arbeitseinsatz*. Er zijn daarom schuilplaatsen en vluchtwegen. Ook de jongens in Zuidhoorn zijn beducht voor het gevaar opgepakt te worden⁷⁾.

Het leven op de nieuwe locatie is voor de Kruisvaarders aanzienlijk zwaarder dan het was in *Ora et labora*. Daar was het internaat zelfvoorzienend, ook wat betreft voedsel. Omdat de broeders en jongens in Zuidhoorn heel beperkt groenten en fruit kunnen verbouwen zijn de omstandigheden tijdens de Hongerwinter zeer zwaar, een indirect gevolg van het V2-ongeluk. Het dagverblijf is in het buiten Zuidhoorn, maar er wordt overnacht in barakken op het nabijgelegen vliegveld Ypenburg, waarover afspraken gemaakt zijn met de Duitsers³⁾⁸⁾. Het verblijf is daar zeer moeilijk in de uitermate koude winter 1944-1945. Er is geen verwarming in de barakken en ongedierte loopt er rond. Naast de moeilijke leefomstandigheden lukt het de jongens ook niet meer om naar school te gaan in Den Haag. De verveling is daardoor groot⁸⁾.

Bijna twee jaar na de bevrijding verhuizen de Kruisvaarders van Sint Jan naar de voormalige buitenplaats De Boeckhorst, Schouwweg 69 in Wassenaar.

Monumenten

In de decennia na de oorlog zijn er verschillende initiatieven en oproepen geweest om tot de oprichting van een monument in Rijswijk te komen. Voormalige internaatbewoner Bertus Teunissen (1930 – 2018) verwoordde het als volgt⁷⁾: “Deze vreselijke gebeurtenis zal ik nooit meer vergeten en staat in mijn geheugen gegrift. Ik hoop dat er voor de nabestaanden, vrienden en andere overlevenden van de Kruisvaarders van Sint Jan een mooi monument komt.”. Er zijn enkele kleine monumenten in Rijswijk die herinneren aan de ramp van 27 oktober 1944.

In het voorportaal van de H. Bonifatiuskerk is in 2001 een plaquette aangebracht met de namen van dertien dodelijke slachtoffers van het ongeluk, zie Appendix B.

Een monument voor de Kruisvaarders op de katholieke begraafplaats achter de H. Bonifatiuskerk vermeldt de namen van de vijf bij het ongeluk omgekomen broeders en van zeven andere Kruisvaarders die daar begraven zijn, maar vermeldt het ongeluk niet.

Een bordje in het Rijswijkse Bos herinnert aan de aanwezigheid van de V2-installatie op die plek en vermeldt ook het ongeluk.

Op het informatiebord over Huis ter Nieuburg in het Rijswijkse Bos is, zonder verdere toelichting, een foto van een ~~V4~~ V2 afgebeeld. (De correctie is met hand aangebracht door een onbekende.)

Daarnaast draagt het park waarin het internaat zich bevond nu de naam Kruisvaarderspark. Er is daar echter geen monument opgericht of informatie over het ongeluk en de slachtoffers aangebracht.

De natuur blijkt nu in de krater wel een monument gevormd te hebben, maar dit moet nog gemarkeerd en van informatie voorzien worden. Een monument voor het ongeluk met de V2 zal de herinnering aan de slachtoffers levend houden en een ingrijpende gebeurtenis in de recente geschiedenis van Rijswijk markeren. Daarnaast benadrukt het het droeve lot van burgerslachtoffers door oorlogshandelingen.

Jilt Sietsma
oktober 2024

Referenties

- 1) https://nl.wikipedia.org/wiki/Kruisvaarders_van_Sint-Jan
- 2) M.J. van den Berge, J. van Wijk van Brievingh-Hesselink, *Om nooit te vergeten*, Historische Vereniging Rijswijk, 1991
- 3) Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, Archief Kruisvaarders van Sint Jan (AR-V001)
- 4) Huygens Instituut, Databank Sport, <https://resources.huygens.knaw.nl/sportbondenclubsperiodieken/gids/gids/vereniging/2470277851>
- 5) Historische Vereniging Rijswijk, *Jaarboek 1995*
- 6) M.W. Hoedt, *Een terugblik op de laatste oorlogsgebeurtenissen bij de Kruisvaarders van St. Jan te Rijswijk Z.H.*, 18 mei 1945³⁾
- 7) Privéarchief familie Teunissen, met veel dank aan mevrouw Cobie den Haan – Teunissen
- 8) B. Schoenmakers, *Het verborgen kind*, 2004, Archief Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, St. Agatha
- 9) [https://nl.wikipedia.org/wiki/V1_\(wapen\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/V1_(wapen))
- 10) <https://www.worldwar2facts.org/v2-rocket-facts.html>
- 11) <https://nl.distance.to/>
- 12) <https://www.v2rocket.com/start/chapters/mittel.html>
- 13) <http://www.v2platform.nl/inlagen.html>
- 14) Rapport Luchtbeschermingsdienst 's Gravenhage, 28 oktober 1944⁷⁾
- 15) Rapport Technische Noodhulp Den Haag, 27_10_44⁷⁾
- 16) Dagrappporten Gemeentepolitie Rijswijk, Erfgoed Delft en Rijswijk, Stadsarchief
- 17) Informatie Gemeente Rijswijk
- 18) Brief Algemeen Overste Kruisvaarders aan de Minister van Justitie, 5 januari 1946³⁾
- 19) <https://wiewaswie.nl/>
- 20) <https://www.delpher.nl/>
- 21) Groot Rijswijk, 10 mei 2001
- 22) Historische Vereniging Rijswijk, *Jaarboek 2012*
- 23) <https://www.bb45.nl/>

Kruisvaarders van Sint Jan

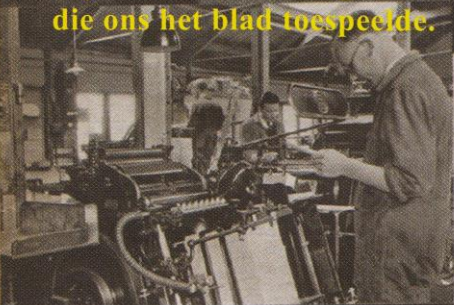

In de Katholieke Illustratie jaargang 73 nr.37, van 15 juni 1939, verscheen een artikel over het jeugdwerk van de Kruisvaarders van Sint Jan in huize 'Ora et Labora' in Rijswijk. De Kruisvaarders waren lekenbroeders, die in Rijswijk vakonderwijs aanboden aan jongens, die dreigden van kerk en geloof af te dwalen. Op het hoogtepunt telde de school zo'n honderd leerlingen. Op 27 oktober 1944 werd het complex geraakt door een mislukte V2 waarbij 14 slachtoffers vielen, zeven leerlingen, vijf broeders en twee bezoekers. Het Kruisvaarderspark tussen spoorlijn, Van Vredenburgweg, Prinses Beatrixlaan en de grens met Den Haag herinnert nog aan dit internaat. Bij het artikel staat geen auteursnaam. Met dank aan Erik Breedijk, die ons het blad toespeelde.

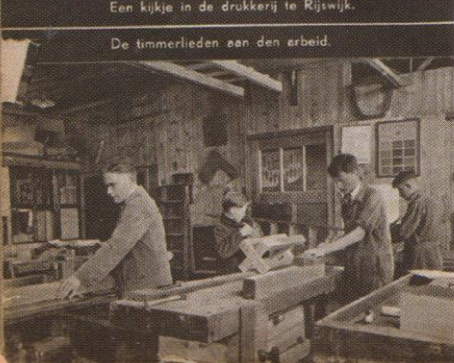
De Algemeen Overste der Kruisvaarders van Sint Jan, C. J. M. v. d. Corput, bij een gemoedelijk praatje met de jongens.

JONGENSSTAD TE RIJSWIJK

Jeugdwerk der Kruisvaarders van Sint Jan

Een kijkje in de drukkerij te Rijswijk.

De timmerlieden aan den arbeid.

De Amerikaanse film „Jongensstad” viert den laatsten tijd in verschillende plaatsen van ons land ongekende triomfen. Waarom? Op de eerste plaats natuurlijk, omdat het een in meerdere opzichten voortreffelijke film is, maar toch óók door zijn inhoud: de redding van bedreigde jongen zielen door opbouwenden sociaal arbeid vol zuivere naastenliefde. Er trilt iets in 't hart van de menschen, wanneer zij den nobelen father Flanagan zien zwegen voor zijn jongens; daar is dan een sterk medelijden voor het verwaarloosde kind, waarvoor het volk altijd gevoeld overheeft.

De film geeft ontroerende romantiek; de jongensstad is bittere werkelijkheid. En niet alleen in Amerika is er die nood onder de opgroeiende jeugd en niet alleen dáár wordt er geijverd om van de achteruitgezette jonge levens te maken, wat er van te maken is. Ook in ons land heeft de charitas in dit opzicht haar arbeidsveld gevonden.

Eén der groepen, die zich met het lot van zulke jongens bemoeien en zich met hun opleiding belasten, heet: de Kruisvaarders van Sint Jan. Deze congregatie bestaat nog niet zoo lang — in Juli 1921 bracht pater van Ginneken de eerste werkers voor het nieuwe leekenapostolaat bijeen — maar toch is zij in den loop van de weinige jaren reeds zoo veelzijdig en zoo vruchtbaar werkzaam geweest, dat men in katholiek Nederland en ook daarbuiten met haar naam wel vertrouwd is geraakt.

Een onderdeel van dien grooten arbeid zien we

land in Huize Ora et Labora te Rijswijk Z.-H., maar ook het moederhuis der Kruisvaarders is gevestigd. In 1922 werd besloten tot het oprichten van vakonderwijsbedrijven met daaraan verbonden vakonderwijs, om te kunnen dienen voor jongens, die niet wisten of wier godsdienstige vorming ernstig gewaar loopt. Hier zijn verschillende werkplaatsen naar het praktische vakonderwijs; er wordt getimmerd en gesmeed, er worden kleeren en zooveel meer gemaakt; er is een drukkerij, die verschillende uitgaven de wereld instuurt; er is een electro-technisch en zelfs een tuinbouwbedrijf; waarlijk, de benaming „Ora et Labora" is wel zeer van pas voor deze instelling, waar de geestelijke vorming door werkzaamheid van niteenlopenden aard wordt onder-

Bij het tuinbouwbedrijf hoort de druiventeelt.

De broeders bij het middegebed in de kapel.

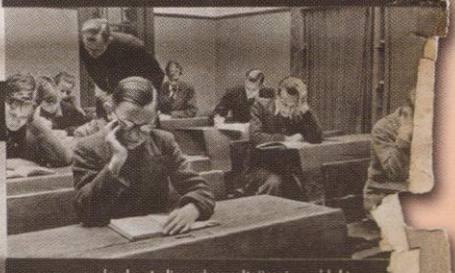
steund. Met zes jongens werd het internaat begonnen, nu zijn er een honderdtal, van zevenjarigen tot flinke knapen, die hun dienstplecht al vervuld hebben.

De congregatie der Kruisvaarders van Sint Jan bestaat uit ruim tachtig broeders en novicen, verdeeld over zes huizen in Nederland en één missiestatie. Wat onze fotograaf in beeld brengt, behoort alleen tot „Ora et Labora" in Rijswijk — óók een „jongensstad" — en deze reportage van één onderdeel spreekt het reeds overtuigend uit, dat de Kruisvaarders met hun zegenrijken arbeid alle belangstelling waard zijn.

De broeders op weg naar de kapel. Hun moeizame arbeid vraagt groote toewijding, maar deze wordt met opgewektheid gegeven.

Ook de smederij van de jongensstad is goed ingericht.

In de studiezaal wordt ijverig geblakt.

Behalve gebeden en gewerkt, wordt er in „Ora et Labora" ook stevig gegeten.

De boog kan niet altijd gespannen zijn.

V2-Monument bij Bonifatiuskerk herdenkt ook Kruisvaardersorde

RIJSWIJK - Bij de Bonifatiuskerk is op Bevrijdingsdag een plaquette onthuld, waarmee de slachtoffers van de V2-ramp worden herdacht. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden door de Duitsers ook vanuit het Rijswijkse Bos raketten afgevuurd richting Londen. Naar verluidt heeft de Britse hoofdstad 1600 treffers van een V2 moeten doorstaan. Bij een mislukte lancering kwam op 27 oktober 1944 een raket terecht op het jongenstehuis 'Ora et Labora' aan de Van Vredenburgweg. Daarbij kwamen vijf leden van de Orde van de Kruisvaarders van Sint Jan en

zeven jongens om het leven. Vele anderen werden gewond; een medewerker van het tehuis overleed later aan zijn verwondingen. De omgekomen kruisvaarders zijn begraven op de begraafplaats bij de Bonifatiuskerk, de anderen op verschillende andere plaatsen. De nu geplaatste plaquette herinnert er aan, dat ook gewone burgers slachtoffers zijn geweest van oorlogen.

Bekering

Het gezelschap 'De Kruisvaarders van Sint Jan' is in 1922 opgericht door professor van Ginneken met de bedoeling zich in

te zetten voor de bekering van de jeugd.

In de praktijk zetten de kruisvaarders huizen op voor jongeren die vanwege hun gezinssituatie niet thuis konden wonen. Hun eerste huis was het 'Ora et Labora' te Rijswijk. De jongeren gingen naar gewone scholen, maar werkten ook op de eigen boerderij, smederij, timmerwerkplaats enz. Om het werk te bekostigen werd onder katholieken geld ingezameld (het zogeheten drie-cent-fonds). Vrouwen haalden bij elke familie drie centen op voor dit doel. Vele kruisvaarders werden uitgezonden naar landen in Mid-

den-Amerika en Afrika. Tegenwoordig zijn bijna alle kruisvaarders gepensioneerd, al zijn ze vaak nog wel actief in vrijwilligerswerk. Er zijn nu nog 30 kruisvaarders, waarvan 10 in Panama. Behalve parochiewerk (vijf van hen zijn priester) runnen zij een landbouwschool die goed staat aangeschreven. Aan de school is een internaat verbonden omdat de families van de leerlingen te ver weg wonen.

Verder leidt een van hen een internaat waar jongens van het platteland, die van daaruit een technische school kunnen bezoeken.

De plaquette herinnert aan de het vroegtijdig neerstorten van een V2 raket aan het eind van de oorlog. Dertien personen vonden de dood.

Foto: Groot Rijswijk/Povry Press.